

ALEVİ KÜLTÜR ENSTİTÜSÜ

ALEVİ-BEKTAŞİLERİN SORUNLARI VE ÇÖZÜMLERİNE İLİŞKİN RAPOR

[2013 Yılı itibariyle Türkiye’de Alevi ve
Bektaşî inançlı toplumun durumu ve
düşünceleri ile ilgili
bilimsel araştırma raporudur]

**Alevi Bektaşî Kültür Enstitüsü
Bilim Kurulu**

[13 Ağustos, 2013]

İÇİNDEKİLER

A. Giriş

B. Alevi Bektaşî Kültür Enstitüsünün Amacı ve Çalışmaları

C. Raporun Yazılmasının Gerekçesi

D. Raporun Yöntemi

E. Sorun ve Çözüm Önerileri

- a. Güven Eksikliği ve Diyalog Sorunu
- b. Diyanetin Yeniden Yapılanması Sorunu
- c. Din Eğitimi Sorunu
- d. Cemevlerinin İbadet Yeri Kabul Edilmeyişi Sorunu
- e. Alevi ve Bektaşîlerin Kendi Kültürlerine Yönelik Bilgilendirilmeleri Sorunu

F. Enstitümüz Bilim Kurulunun Saptamaları

- a. Alevilik ve Bektaşîlikle İlgili Yeterince Bilimsel Araştırma Yapılmamıştır
- b. Alevilik ve Bektaşîlik Konusunda Bilgilendirme Çalışmaları Yeterli Değildir
- c. Tanıtım Çalışmaları Yeterli Değildir
- d. Kutsal Ziyaret Yerlerinin Rekreasyonu yapılmamıştır
- e. Birlik ve Beraberliği Destekleyici Çalışmalar Eksiktir
- f. Ortak Kültür Değerlerimiz Yeterince Korunmamaktadır

G. Sonuç

A- Giriş

Alevi Bektaşî inancı, merkezine insanı alan ve insanın bedensel, ruhsal ve zihinsel olarak niteliklerini geliştirmeyi amaç edinen bir İslam yorumudur. Düşüncenin kavramlarına girdiğimiz zaman yaratılışın özünün insan olduğu, yaratıcıya duyulan sevginin her şeyin üstünde tutulduğunu görürüz. Bu düşüncelerin analizi, bizi batıda aydınlanma çağı sürecindeki hümanist düşüncelere kadar götürmektedir. Batı aydınlanmasından yaklaşık 300 yıl kadar önce Horasan’da geliştirilen İslam düşüncesi içindeki insan sevgisinin bütün canlılığı ile yaşaması son derece dikkat çekicidir. Alevi Bektaşî inancı bu düşünceleri Anadolu’ya taşıyan, burada olgunlaşmasını sağlayarak 13. Yüzyılda Anadolu aydınlanmasını hazırlayan geleneğin günümüzdeki devamıdır. Anadolu’nun yedi yüzyıl içinde geçirdiği sosyal, siyasal ve kültürel büyük çalkantılara rağmen halen Anadolu kırsalında bu düşünceler bütün canlılığı ile yaşamakta ve evrensel bir değer olarak insanlığın dikkatlerine sunulmayı beklemektedir.

Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Mevlana, Yunus Emre, Pir Sultan, Şah Hatayi ve daha birçok Horasan ve Rum ereni Anadolu’da sevginin, barışın ve kardeşliğin hamurunu yoğurmuşlar, Asya, Avrupa, Kuzey Afrika’da bu ışık, yüzyıllardır aydınlatma görevini sürdürmüştür. Bu düşünce öncelikle insanın kendisini tanımasını, eksikliklerini gidererek kendisini arıtmasını esas almaktadır. Bu süreç ile, insan-ı kamil niteliğinde bireyler yetiştirerek, toplum-u kamil (erdemli insanlardan oluşan bir toplum) oluşturmak amacındadır. Bu yüzdendir ki *“Okunacak en büyük kitap insandır”* ilkesi ile hareket edilir. Din, dil, ırk ve cinsiyet farkı gözetmeksizin bütün insanlara saygı ve sevgi esas alınır. Hatta yaratılmış her şey, yaratıcısı yüzünden sevilir ve saygı duyulur.

Batı aydınlanmasının da kaynağını oluşturan bu düşüncelere günümüzde hem ülkemizin hem de bütün insanlığın ihtiyacı vardır. Tarihin derinliklerinden gelen bu güzellikleri yaşatmamız ve bütün insanlığa yaygınlaştırmamız gerekir.

Bilimsel doğrular çerçevesinde ve ön yargılardan arınmış bir şekilde kaynağından araştırılması ve anlaşılması halinde bir sorun gibi gösterilen bu inancın aslında toplumumuzun vazgeçemeyeceği dinamiklerinden biri olduğu görülecektir. Bu kültürü anlamak birlik ve beraberlik ruhunu güçlendirecek, kendimize duyduğumuz saygı ve özgüveni artıracaktır.

B- Alevi Bektaşî Kùltür Enstitüsü'nün Amacı ve Çalışmaları:

Almanya'da 1996 yılından bu yana hizmet vermekte olan, Alevi Bektaşî Kùltür Enstitüsü'nün birinci temel amacı hiçbir ön yargı ve değerlendirmenin etkisinde kalmaksızın Alevi-Bektaşî düşüncesinin kaynağından ve bilimsel doğrulara dayanarak anlaşılmasını sağlamak, elde ettiği bilgi ve bulguların başta bilim dünyası olmak üzere geniş bir kamuoyu tarafından paylaşılmasını olanaklı kılmaktır. Bu amaçlarında başarıya ulaşmak için kendisine titiz bir çalışma programı yapmış, Türkiye'de veya Almanya'da hiçbir kurum ve kuruluştan yardım ve destek almaksızın kendi öz gücü ile çalışmalarını yürütmeye özen göstermiştir. Bundan sonra da gösterecektir.

Enstitümüzün bünyesinde çalışan bilim adamlarının tamamı gönüllülük esasına göre çalışmakta ve şu anda Türkiye, Arnavutluk, Bulgaristan, Macaristan, Almanya ve İngiltere'nin saygın üniversitelerinde görev yapmaktadırlar.

Enstitümüzün bu raporuna esas olan bilgi ve bulguların kaynağına gelince, bunu şu temel noktalardan ele almak gerekmektedir:

a. Alevi ve Bektaşî düşüncesinin kaynağına yönelik çalışmalar: Araştırma merkezimizde görev alan bilim adamlarımızın yaptığı çalışmaların önemli bir kısmı tarih araştırmalarına yöneliktir. Bu yüzden yapılan çalışmaların ilk basamağı olarak İslam Tarihi, Türk Tarihi ve Anadolu'ya gelişimiz ve sonrasında günümüze kadar süren gelişmelerin tarihini oluşturan temel kitapların yer aldığı bir ihtisas kütüphanesi kurulmuştur. Bu kütüphanede yine Alevi Bektaşî düşüncesinin tarihine ait önemli ölçüde belge ve kaynak toplanarak tasnif

edilmiş ve değerlendirilmiştir. Ortaya çıkan bulgular ise enstitümüzün çıkardığı Türkçe, Almanca, İngilizce, Arnavutça yayın yapan bilimsel dergimizde yayınlanmakta, düzenlediğimiz uluslararası bilimsel kongrelerde bilim dünyasına sunulmaktadır.

b. Enstitümüzün bu rapora kaynaklık yapan çalışmalarının bir kolunu ise alan araştırmaları oluşturmaktadır. Bilim adamlarımız, Anadolu ve Balkanlarda Alevi-Bektaşî düşüncesinin yoğun olarak yaşandığı bölgelerde, alan araştırmaları yapmakta, halktan toplanan sözlü tarih ve kültür unsurları ile birlikte ellerinde bulunan belgelerin kopyalarını alarak arşivlemektedir. Arşivlenen bilgi ve belgeler yine dergimiz vasıtasıyla bütün dünya üniversitelerine gönderilmektedir.

c. Üçüncü önemli çalışması ise Anadolu’da geliştirdiğimiz kültürel mirasımızın tarihsel ve otantik yapısı ile yaşatılmasını sağlamaktır. Örneğin, her yıl Anadolu ve Balkanlar’dan gelen halk ozanları, inanç önderleri ve bilim adamları ile farklı inançların mensuplarının da katılmasıyla “Hıdırellez” şenliklerle kutlanmaktadır.

Nevruz sofraları, Hızır ve Muharrem matemi, Aşure gibi ritüelleri canlı tutarak genç kuşakların bu geleneklere katılımı sağlamaktadır. Bu etkinliklerin pek çoğuna Alevi, Sünni geniş bir halk kitlesinin yanı sıra Almanya’da yaşayan yabancılar da katılmaktadır. Kültürümüzün sözü geçen özelliklerinin inanç, siyasal görüş ve etnik köken ayrımı olmaksızın insanların üzerinde yarattığı olağanüstü etki, raporumuzda yer alan düşüncelerin oluşmasına önemli bir katkıda bulunmuştur.

d. Enstitümüzün raporumuza yansıyan çalışmalarının bir kısmı ise anket ve görüşmelere dayalı alan araştırmalarıdır. Almanya’da yaşayan Alevi Bektaşî inancına bağlı kimselerle yüz yüze yapılan alan araştırması sonucu “kendilerini nasıl tanımladıkları?”, “inançlarını nasıl yaşamak istedikleri?” ve “beklentileri” ana temalı sosyal antropolojik bir alan araştırması yapılmış, bu araştırma iki yıl sürmüştür. Bunun sonuçları yine bilim dünyasıyla paylaşılmıştır.

e. Almanya’da yapılan çalışmanın benzeri bir çalışmaya esas olmak üzere Türkiye’nin saygın üniversitelerinde bu alanda çalışan bilim adamlarıyla Ankara’da üç kez toplanılmış ve bu toplantılardan elde edilen görüş ve değerlendirmeler de raporumuzu zenginleştirmiştir.

Hazırlanan rapor için çalışmalara üç yıl önce başlanılmıştır. Bu üç yıl süresince yukarda sözünü ettiğimiz alan araştırmalarının sonuçları da beklenilmiş elde edilen bilgi ve bulgular hiçbir ön yargıya düşmeksizin tamamen bilimsel doğrular çerçevesinde titiz bir biçimde değerlendirilmiştir.

C- Raporun Yazılmasının Gerekçesi:

Alevi Bektaşî Kültür Enstitüsü, yıllardır yaptığı bilimsel araştırma ve çalışmaların birikimi ile, bilgi bulanıklığı ve gereksiz tartışmaların ortadan kaldırılmasını bir bilimsel sorumluluk olarak düşünmektedir. Bu raporun hazırlanmasının gerekçelerinin başında bütün bilim adamlarının üzerinde titizlikle durmaları gereken bir bilim etiğinin yattığını belirtmeliyiz. İnsani ve sosyal bilimlerin temel vazgeçilmez değeri olan bu etik anlayışa göre, sosyal ve insani bilimlerin amacı, insanların kendilerini ve birbirlerini daha iyi tanıyarak birbirleriyle anlaşmalarını sağlamaktır. İnsanların birbirleriyle kavga değil sevgi ve kardeşlik duygusu ile kucaklaşmalarına katkı sağlamak bilim dünyasının vazgeçilmez temel etik değerleri arasında yer almaktadır.

Alevi Bektaşî Kültür Enstitüsü’nün böyle bir raporu hazırlamasının sebepleri arasında Türkiye ve üzerinde yaşadığımız coğrafyada ortaya çıkan gelişmeler önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye’de yeni bir anayasa çalışmasının yapılması, bu çalışmanın çağdaş demokratik değerler ve insan haklarına saygılı ve nitelikli bir anayasa olması düşüncesine katkıda bulunmaktadır. Yaşadığımız coğrafyada ortaya çıkan ve her geçen gün daha çok acı veren inanç ayrılıklarının yarattığı çatışmalar, şiddet ve öldürme olaylarının yarattığı travmaların verdiği üzüntü bu raporun yazılma gerekçelerinden biridir. Balkanlarda ve Orta doğuda yaşanan şiddet olaylarının tahribatının gittikçe artması, ku-

tuplaşmaların derinleşmesi ve bunların önünün alınamaması enstitümüzün taşıdığı yüksek sorumluluk duygusu içinde böyle bir raporun hazırlanmasını zorunlu kılmıştır. Enstitümüz sorunların ancak doğru bilgi ve bilimsel yöntemle çözümlenebileceğine inanmaktadır.

D- Raporun Yöntemi:

E- Rapor, sosyolojik ve tarihsel perspektif esas alınarak tamamen bilimsel yöntemle hazırlanmıştır. Önce sorunların kökleri ile birlikte tespiti, sonra da mevcut durum ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur.

Raporumuzun yöntemi aynı zamanda Alevi Bektaşi inancının tam ve eksiksiz anlaşılması süreçlerine bağlı olarak geliştirilmiştir. Öncelikle üzerinde durulması gereken noktalardan birisi Alevi Bektaşi düşüncesinin geniş kitleler tarafından doğru tanınması ve tam olarak anlaşılması için tarihsel süreci iyi bilmek gerektiğidir. Tarihsel süreç ise:

a. Konunun İslam tarihi boyutu: Din alanındaki çatışmaların en önemli sebeplerinden birisi İslam'ın erken dönemi ile ilgili bilgi boşluğudur. Mevcut çatışmaları besleyen farklı tarih algıları, uzlaş kültürünün yaratılmasını engellemektedir. Alevi Bektaşi düşüncesinin de, tam olarak anlaşılması için İslam tarihindeki bazı bilgilerin tam ve eksiksiz olarak ortaya çıkarılması, toplumun bu doğrultuda bilgilendirilmesi gerekmektedir. Çünkü farklı anlaşılma biçimlerinin zenginlik olarak algılanabilmesi için, İslam ortak paydası bilincine, farklı düşünenlerin ötekileştirilmemesine ihtiyaç vardır. Farklılıklar, ötekileştirme / dışlama olmadığı müddetçe elbette zenginlik kaynağıdır. Tarih algısının sağlıklı olmayışı, İslam'ın erken döneminde yaşanan pek çok şeyin, hatta geleneklerin din gibi algılanmasına yol açmıştır. İslam'ın erken döneminin bilimsel yöntemlerle doğru anlaşılması, geçmişin kutsallaştırılmasını önleyeceği gibi, hem bir din olarak İslam'ın, hem de tarihin doğru anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Raporumuz İslam tarihi, özellikle de erken dönemle ilgili bilimsel bilgilere dayalı olarak hazırlanmıştır.

b. Alevi Bektaşî düşüncesinin tam olarak anlaşılması için İslam tarihindeki bazı bilgilerin tam ve eksiksiz olarak ortaya çıkarılması, toplumun bu doğru bilgilerle bilgilendirilmesi gerekmektedir. Çünkü anlayış farklılığının oluşmasının temel sebeplerinden birisi İslam tarihinde oluşan bazı anlayış farklılıkları ve bu anlayış farklılıklarının bazen acımasız bir soy kırım haline dönüşen travmalarıdır. Bunlar arasında Haşimoğulları ve Ümeyye oğulları arasındaki İslam tarihi öncesine kadar giden rekabet, hilafet, Kerbela ve sonrasında gelişen olaylar, Emevi ve Abbasi tarihinin bazı dönüm noktaları yatmaktadır.

c. **Konunun Türk Tarihi Boyutu:** İslamiyet'in İran, Horasan ve Orta Asya'da yayılmaya başlaması ile birlikte gelişen olayların tam ve eksiksiz bilinmesi gerekmektedir. Bu alanda ortaya çıkan bilgi eksiklikleri de Alevi-Bektaşî düşüncesinin anlaşılmasını ciddi olarak engellemekte tahminlere dayanan yorumlar bilimsellikten uzak bir biçimde tartışılmaktadır. Bu bölgede oluşan İslam yorumu ile Hz. Ali'nin Horasan'ın yönetiminden sorumlu olması, bu dönemde Horasan'ın bir Türk bölgesi olması, bu bölgenin ilk valilerini atamış olması, Kerbela olayından sonra Hz. Ali soyundan gelen seyitlerin ve şeriflerin özellikle bugün Afganistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan ve İran tarafından paylaşılmış olan Horasan topraklarında İslam yorumunu anlatmış olmaları, bu bölgede yaşayan toplulukların üretim biçimleri ve yaşam tarzları Alevi Bektaşî düşüncesinin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Raporumuzda izlediğimiz yöntem ve sunduğumuz bilgiler Alevi Bektaşî düşüncesinin bu boyutu ile ilgili bilgilere dayanmaktadır.

d. **Anadolu Tarihi Boyutu:** Alevi Bektaşî inancının oluşmasındaki en önemli süreçlerden biri de Horasan üzerinden 10.-13. Yüzyıllar arasında Anadolu'ya yapılan yoğun göçlerdir. Bu göçlerin kültürel yapımızda çok önemli etkisi oluşmuştur. Konu iki bakımdan ele alınabilir. Bunlardan birincisi, Anadolu'ya gelen topluluklar belirli bir sistem içinde ve kendilerine "Horasan Erenleri" adı verilen ve Hoca Ahmet Yesevi'nin öğrencileri olduklarını söyle-

yen inanç önderleri ile birlikte gelmişlerdir. Bu inanç önderlerinin Anadolu'da yetiştirdiği öğrencilerine ise "Rum Erenleri" adı verilmektedir. Rum erenleri ise sadece Anadolu'da değil Balkanlardan Macaristan'a kadar; Afrika'da Mısır, Tunus ve Cezayir'e kadar dağılarak düşüncelerini yaymışlardır ve bu bölgelerde halen saygıyla anılmaktadırlar. Alevi Bektaşî inancını tam olarak anlamak için onların düşüncelerini, yaşam biçimlerini ve olaylara bakış açılarını çok iyi bilmek gerekmektedir. Çünkü şu anda yaşadıkları bölgelerde inancı ne olursa olsun o yörelerdeki insanların saygıyla andıkları, hatta türbelerini ziyaret ettikleri bu inanç önderleri sadece Alevi Bektaşî kültürünün anlaşılması bakımından değil, ulusal kültürümüzün gücü ve etkisinin anlaşılması bakımından önemlidir.

Buna, günümüzde çok kimse tarafından bilinmeyen üç örnek verebiliriz. Bunlardan birincisi Gül Baba'dır. Gül Baba Galatasaray Lisesinin kuruluşunu II. Beyazıt'a öneren bir inanç önderi olarak bilinir. Gül Baba Aynı zamanda Budapeşte'nin fethi sırasında şehit düşmüştür. Macaristan'daki Türbesi Macar halkı tarafından da kutsal kabul edilmekte, Macar gençleri sevgililerine evlenme teklif etmek üzere Gül Baba tepesine gitmektedir. İlk Macar renkli filmi Gül Baba üzerine çekilmiştir. Gül Baba Opereti halen Macaristan'da sahnelenmektedir. 1912 yılında Balkan Savaşları sırasında hac görevlerini yapmak üzere hacca gidemeyen Balkan Müslümanlarına dönemin din bilgileri, hac yerine Gül Baba Türbesini ziyaret etmelerini tavsiye etmişlerdir. İkincisi İdris Baba'dır. İdris Baba Türbesi Macaristan'da Egri'de bulunmaktadır. Tıp alanında yaptığı çalışmalarla bilinen İdris Baba halen Macarlar tarafından da saygıyla anılmaktadır. Üçüncü örneğimiz ise Koyun Baba'dır. Koyun Baba üzerine Carlo Domenico isimli İtalyan bestecinin yaptığı konçerto Avrupa'da çok dinlenen müzik eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu bilgiler ülkemizin Avrupa Birliği sürecinde tanınması ve saygınlığının pekiştirilmesi açısından çok önemli birçok örnekten sadece bir kaçıdır. Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi, Alevi Bektaşî düşüncesi çevresinde oluşan kültürel değerle-

rimiz, günümüzde sosyal ve siyasal saygınlığımız için önemli belgeler olarak kullanılabilir.

Yakın tarihimizle ilgili önemli kırılma noktalarının kaynağından bilinmesi Alevilik Bektaşilikle ilgili olayları ve sorunları doğru bir biçimde anlamamıza sebep olacaktır. Bu yüzden raporumuzda yöntemimize ışık tutan noktalardan bir başkası da 13. Yüzyılda ortaya çıkan Babai isyanının tarihsel boyutudur. Babai isyanının tarihsel boyutunun iyi anlaşılması günümüzdeki bazı sorunların doğru anlaşılmasına ışık tutacaktır.

Alevilik-Bektaşilikle ilgili olarak üzerinde durulması gereken önemli noktalardan bir başkası da Çaldıran savaşı çevresinde gelişen ve etkisi günümüze kadar gelen Yavuz Sultan Selim ve Şah İsmail arasındaki başlangıçta tamamen siyasi bir egemenlik savaşının zaman içinde büyük bir travmaya dönüşmesidir. Günümüzde halen etkilerini sürdüren bu olay çok yönlü kaynağından ve doğru olarak anlaşılmaz ve geniş kitleler tarafından bilinmezse, çözüm arayışlarının amacına ulaşması için engel oluşturmaya devam edecektir. günümüzde de bir kırılma noktası olarak anlaşılmaya devam edecektir. Rapora esas olan yöntemimizin belirlenmesinde Yavuz Sultan Selim ve Şah İsmail arasında meydana gelen savaş ve bu savaşın çok yönlü etkileri göz önünde tutulmuştur. Türk Tarihi'nin en ciddi kırılma noktalarından birisi olan Çaldıran'ın doğru anlaşılması, tarihi gerçeklerle yüzleşilmesini ve konu ile ilgili güncel boyutunun doğru anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Alevi Bektaşi inancının dışlanmasına ve adeta suç olarak görülmesine sebep olan toplumda derin bir ayrışmaya sebep olan olaylardan bir diğeri Yeniçeri Ocağının kaldırılması sırasında başlayan yaklaşık on yıl devam eden Yeniçeri, Bektaşi ve Alevilere yapılan uygulamalar gelmektedir. Bu uygulamaların etkisi günümüzdeki tartışmaların temelini oluşturmaktadır. Yaşanan acıların etkisi bugün de varlığını hissettirmektedir.

Yöntemimizi oluşturan unsurlardan bir başkasını da inancını istediği gibi yaşamak isteyen Alevi Bektaşi vatandaşlarımızın şu andaki duygu ve düşünceler-

rinin anlaşılması oluşturmaktadır. Bu da Alevilik Bektaşilik üzerine çalışmalar yapan mevcut sivil toplum örgütlerinin düşüncelerini, beklentilerini araştırmanın yanında, doğrudan halkın içine girerek onların inançları ile ilgili düşüncelerini aktarmaya da dayanmaktadır. Bu sebeple rapora esas olan bilgilerin önemli bir kısmında doğrudan Alevi Bektaşi inançlı vatandaşlarımızla yüz yüze yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler oluşturmaktadır.

Raporumuzda, Alevilik-Bektaşilik inancı üzerine Türkiye ve Türkiye dışı ülkelerde çalışmalar yapan dernek ve vakıfların görüşleri, ürettikleri bilgiler, bu konuda geliştirdikleri çözüm önerileri de incelenerek tasnif edilmiş ve yararlanılmıştır.

Hazırladığımız rapora esas olan yöntemimizin bir başka boyutu hukuki boyutudur. Bu boyut içinde esas aldığımız noktaların başında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Birleşmiş Milletler (Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi) , Avrupa Birliği'nin İnsan Hakları sözleşmesi ile halen uygulamada olan Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 2010 yılında kabul edilmiş olan Diyanet İşleri Başkanlığı yasasının ilgili maddelerinin değerlendirilmesi bulunmaktadır.

Özellikle sorun ve çözüm önerileri kısmında atf yapacağımız düzenlemeler, yönerge ve yönetmelikler: Bu yönerge ve yönetmelikler arasında Kültür ve Turizm bakanlığının SİT alanları, Sinema Telif Eserler ile yayın ve kütüphanelerle ilgili düzenlemeleri gelmektedir. Bunun yanında TRT Genel Müdürlüğü'nün yayın politikalarında izlemesi gereken ilkelerle ilgili yönetmeliklere de atf yapılmaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Devlet Arşivleri genel müdürlüğü'nün mevcut düzenlemeleri ile sorun ve çözüm önerileri arasındaki ilgi bilim adamlarımız tarafından incelenerek rapora yansıtılmıştır.

Raporumuzun çözüm ve öneriler kısmında yer alan önerilerin tamamına yakın kısmı mevcut yasa ve yönetmelikler çerçevesinde iyi niyet ve kararlılıkla ele alınarak çözülebilecek sorunlar olarak görülmelidir.

F- SORUNLAR ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Bugüne kadar gerek yapılan araştırmalar, yazılan makaleler gerekse panel ve sempozyum programlarının değeriendirilmesi Alevilik-Bektaşilik ile ilgili olarak hükümetlerin olumlu, yapıcı hemen hiçbir adım atmadıklarını ve bu nedenle inandırıcılıklarını kaybettiklerini göstermektedir. Önceleri koalisyon hükümetlerinin veya kısa ömürlü iktidarların yetersizliklerine bağlanan bu durum 2002 Kasımından bu yana iktidarda olan ve uzun bir dönem istikrarlı bir politika izlediğini beyan eden AKP hükümeti döneminde de maalesef değışmemiş, sözde kalan bir kaç umut da sönmüş ve Alevi-Bektaşiler hükümetten gelebilecek olumlu adımların atılması konusunda tümünden güvenlerini yitirdiklerini belirtmişlerdir. Dolayısıyla bundan sonra hiç bir vaadin kıymetinin kalmadığını, inandırıcılığın ancak gerçekleştirilen eylemlerle sağlanabileceğini beyan etmektedirler. Sonuç olarak diyebiliriz ki karşımıza çıkan ilk sorun güven eksikliği sorunudur. Bilim kurumumuzun çalışmaları sonucunda derlenmiş olan “sorun”ları sıralarken bu nedenle “*Güven Eksikliği ve Diyalog Sorunu*” nu ilk maddeye taşıdık.

Alevi-Bektaşilerin kendilerini özgür ve huzurlu birer birey olarak hissedebilmeleri için çözüm bulunmasını bekledikleri sorunlar başlıca aşağıdaki başlıklar altında toplanabilmiştir:

a. Güven Eksikliği ve Diyalog Sorunu:

Alevi-Bektaşiler Türkiye Cumhuriyeti’nin vatandaşı olmaktan gurur duymaktadırlar ancak giderek daha yoğun bir şekilde onlara “*üvey evlat*” gibi bakan ve hiç bir taleplerini dikkate almayan bir hükümetle yönetildiklerini düşünmektedirler.

Alevilerin genel kanaatine göre kamusal alanda ayrımcılık, ötekileştirme ve tasfiye hareketi kapsamına giren örnekler hemen her iktidar döneminde uygulanmış olmakla beraber son zamanda bu konudaki rahatsızlıkları ciddi şe-

kilde artmıştır. Ötekileştirmenin bir devlet politikası haline geldiği ve sistemli bir şekilde uygulanır olduğu kanaati yaygındır. Kamuda çalışan Aleviler liyakati, kıdemi, unvanı ne olursa olsun AKP iktidarı döneminde bariz bir şekilde ayrımcılığa tabi tutulduklarını düşünmektedirler. Görevden alınan, sürülen ve uzman kadrosundan alınan Alevi bürokratlar, İdare Mahkemesi'nden göreve iade kararı alsalar bile mahkeme kararlarının uygulanmadığından yakınabilmektedirler. Bu gibi örnekler Alevilerin hükümete güven duymasının önünde bir engel teşkil etmektedir.

Kendi inançlarına saygı gösterilmemesinin yanı sıra, sünni bakış açısı ve uygulamalarının da dayatılması sonucu yüzyıllardır bağlı oldukları inanç/kültür köklerinden koparılma, değiştirilme tehlikesiyle karşı karşıya bulundukları tedirginliğinin yerleşmesine neden olmaktadır. Bunlara bir kaç örnek verecek olursak, Alevi bürokratların gördükleri toplumsal baskı sonucu (mahalle baskısı şeklinde) cumaya gitmeye, oruç tutmaya zorlanmakta olduklarını, bunları yapmadıklarında da sicillerinin bozulacağından veya kariyerlerinin olumsuz etkileneceğinden korktukları dile getirilmektedir. Bu tür baskılar doğrudan yasaklar halinde olmasa da Alevi-Bektaşilerin kendi inanç ve gelenekleri çerçevesinde yaşamlarını sürdürmelerine engel teşkil etmektedir.

Gündelik hayatta görülen “*mahalle baskısı*” ndan en çok etkilenen, zarar gören kesim Alevi ve Bektaşilerdir. Kendileri gibi inanmayan, kendileri gibi yaşamayan Alevilere yönelik toplumsal baskılar; Alevileri dönüştürmeye, sindirmeye yönelik algılanmaktadır. Ancak, bu türden baskıcı yöntemler Alevileri sindirmek ya da dönüştürmek yerine agresifleştirmeye, taleplerini dile getirirken daha keskin bir dil kullanmalarına ve hükümetle aralarında zaten olmayan güven ilişkisinin ciddi anlamda zedelenmesine yol açmaktadır.

Bir toplumda yöneten ve yönetilenler arasında “iletişim ve diyalog” yoksa, o toplumda huzur olması beklenemez. Aleviler özellikle son dönemde iktidardaki hükümetle aralarında bu konudaki uçurumun giderek derinleştiğinden

şikayetçidirler. Gerek Başbakan ve hükümet üyelerinin gerekse iktidar partisine mensup milletvekili ve örgüt yöneticilerinin kullandığı dili barışçıl, nazik ve yapıcı bulmamaktadırlar. Dolayısıyla önemli sorunlardan biri de bu sorunlu dildir. Sonuçta, bu sorunlu dil nedeniyle hükümetin zaman zaman Alevilerle kurmaya çalıştığı köprüler yine kendi elleriyle adeta dinamitlenmektedir. Denilebilir ki, Aleviler, yönetici kadrolardan öncelikle bu sorunlu dili terk etmelerini beklemektedirler. Bu üslup terk edilmedikçe ve söylem yerine olumlu adımlar atılarak eyleme geçilmedikçe ne yeni açılımların, ne çalıştayların ne de ilişkileri yeniden tanzim etme girişimlerinin bir yararı olamayacağı kanısında hemfikir görünmektedirler.

b. Diyanetin Yeniden Yapılanması Sorunu:

Anayasamızın 10. Maddesi; ***“Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşittir. Hiçbir kimseye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz”*** demektedir. Alevi-Bektaşîlerin en büyük arzusu bu maddenin gerçekten pürüzsüz şekilde işletilebilmesidir. Bu gerçekleştiği takdirde Türkiye’de düşüncesinden dolayı yargılananlar, mezhebinden ve inancından dolayı dışlananlar, horlananlar, aşağılananlar olmayacaktır diye düşünmektedirler. Bunun yanı sıra, çocuklarının istemedikleri halde sünni geleneğe dayalı din ve ibadet esaslarını içeren zorunlu din dersine katılıp, kendi geleneklerini ve inançlarını öğreten ders içeriğinden yoksun bırakılmayacaklarını ve nüfusun büyük çoğunluğunun Alevi olduğu köylerine de cemevi yerine cami yapılması gerektiğini düşünmektedirler.

Toplumsal yaşamın barışçıl bir ortam sunması için bireylerin ***“inanç özgürlüğü”*** ne sahip olmaları ve bir diğlerinin inancına da saygılı olmaları şarttır. Yurttaşlarının Anayasal bir hak olan inanç özgürlüğünü hiç bir empoze ve baskıya maruz kalmadan, gerçekten demokratik bir biçimde yaşayabilmelerini sağlayabilmek için bazı yasal düzenlemeler yapmak ve kurumlar oluşturmak da bir

gereksinimdir. Her inanç grubunun denetimsiz olarak faaliyette bulunması, toplumu istenmedik sonuçlara ve kaosa sürükleyecektir. Ancak denetim ve düzenlemeleri yapacak olan üst kurum da “*inanç özgürlüğü*” ilkesinden ödün vermemeli ve “*eşitlik*” prensiplerine sıkı sıkıya bağlı olmalıdır.

Türkiye’de bu konuda yetkin kılındığı varsayılan kurum Diyanet’tir. 1924 yılında kuruluş kanunun ilk maddesinde “*Türkiye Cumhuriyeti’nde inanca ait uygulamalara dair hükümlerin verilmesi ve uygulanması TBMM ile onun oluşturduğu hükümete ait olup, yüce İslam dininin ve bundan başka inançlar ve ibadetlere dair bütün hükümler ve meselelerin yürütülmesi ve dini kurumların idaresi için Cumhuriyetin başkentinde bir Diyanet İşleri makamı kurulmuştur*” denmektedir.

Ancak bu kurum, zaman zaman yapılan kanun ve madde değişiklikleriyle ilk kuruluş amacından dahi uzaklaşmıştır. Alevi-Bektaşilere göre bu kurum, belli bir kesimin inancını temel alarak, bu kesimin inancını adeta tüm yurttaşlara egemen kılmakla görevli ve yetkili hale gelmiştir. Tüm yasal düzenlemeler, uygulamalar, Alevi-Bektaşî inancında ve geleneklerinde yaşayanları ya da yaşamak isteyenleri yok sayarak genel çizgisiyle Sünni inanç ve gelenekler diye adlandırabildiğimiz uygulama ve bakış açısına endeksli hale gelmiştir. Sonuçta Alevi-Bektaşîler Diyanet kurumunun uygulamalarıyla kültürlerini ve inançlarını yaşama konusunda nefes alamaz hale geldiklerini düşünmektedirler. Bu nedenle en önemli sorun olarak “*Diyanetin Yeniden Yapılanması*” konusu gündeme getirilmektedir.

Bazı Alevi yazarlarca “*Diyanetin kaldırılması*” şeklinde tepkiler de ortaya konulmaktadır. Ancak bu tepkiler değilip, konu enine boyuna tartışmaya açıldığında kurumun beklenen işlevinden fazlasıyla uzaklaşıp, başkalaşması nedeniyle kurumu düzeltmek yerine belki de kaldırmak ve yerine beklentileri karşılayacak yeni bir yapının oluşturulmasına olanak sağlamak amacının yattığı görülmektedir. Bu arka plan dikkate alındığında gerçekte “*Diyanet kaldırılсын*”

diyenlerle “*Diyanet Yeniden Yapılsın*” diyenlerin isteklerinin hiç de farklı olmadığı anlaşılmaktadır.

Diyanetin nasıl yapılanması gerektiği konusunda mutlaka uzman kişilerden oluşan ve konuyu her yönüyle ele alacak bir kadro çalışması gerekecektir. Bu çalışmalarda görev alacak uzmanların tarafsızlığı ve azınlıkta kalan tüm inanç ve kültürel yapıları da bünyesinde barındırabilen ve yurttaş olarak her birinin inanç özgürlüğüne saygılı kararlar alabilen nitelikte olmaları elzem koşuldur.

Yeniden yapılandırma çalışmaları “*tarafsız bilimsel araştırma*” temelleriyle desteklenmelidir. Her kararın, bireyin “*inanç özgürlüğünü*” zedelediğinden emin olunmalıdır.

Diyanet’tin temel görevinin laik devlet ilkesiyle uyumlu olarak, “*dinin esaslarını belli bir görüş çerçevesinde empoze ederek öğretmek*” yerine “*tüm inanç ve dinlerin birbirlerine saygılı ve eşit mesafede kalmalarını*” sağlayan bir tür **müfettiş kurum** işlevini görmesidir.

Eğer devlet, din hizmetleri ve din eğitimi alanında var olacaksa, bütün farklı dini grupları içine alacak bir yapılanma içinde olmalıdır. Devlet bütün bu gruplara eşit mesafede yaklaşmalıdır. Alevi-Bektaşiler kendilerine ayrı, diğer gruplara ayrı çözümler üretmek yerine, “*Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, din veya topluca, açık olarak ya da özel biçimde öğrenim, uygulama, ibadet ve dinsel törenlerle açığa vurma özgürlüğünü içerir*” hükmü bulunan BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi¹ ve “*Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kendi tercihiyle bir dini kabul etme veya bir inanca sahip olma özgürlüğü ile, tek başına veya başkalarıyla birlikte toplu bir biçimde, aleni veya özel olarak, dinini veya inancını ibadet, uygulama, öğretim şeklinde açığa vurma özgürlüğünü de içerir.*”

¹ Beyannamenin tam metni için bkz.: <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf> (Erişim Tarihi: 22 Ekim 2011) şu şekildedir: “*Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, din veya topluca, açık olarak ya da özel biçimde öğrenim, uygulama, ibadet ve dinsel törenlerle açığa vurma özgürlüğünü içerir.*”

Hiç kimse, kendi tercihi olan bir dini kabul etme veya inanca sahip olma özgürlüğünü zayıflatacak bir zorlamaya tabi tutulamaz” diyen BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi² ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası metinlerde yer alan evrensel insan hakları standartlarına uygun bir yapıya gidilmesini ve yeni Anayasa çalışmalarının bu kriterler çerçevesinde gözden geçirilmesini ve yeniden düzenlenmesini en adil çözüm olarak önermektedirler.

Alevi-Bektaşiler için en önemli konulardan biri Türkiye Cumhuriyeti’nin laiklik ilkesidir. Laik bir devletin dini olamaz. Ancak yurttaşlarının din mensubiyetleri olabilir ve bu konuda seçim yapmakta özgürdürler. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde çok büyük bir çoğunluk İslam dinine mensuptur. Ancak inanç özgürlüğü ilkesi, tek bir kişi dahi farklı bir dine, inanca sahipse onun da aynı özgürlüğü kullanabilmesini sağlamakla yükümlüdür. Kaldı ki İslam dini içinde de farklı uygulamaların, mezhep ve görüşlerin yer aldığı aşıkardır. Bunlardan birinin diğerine egemen kılınmasıyla sonuçlanacak uygulamalardan kaçınılmalı, Diyanet’in temel görev tanımında mutlaka bireyin inanç özgürlüğünün garanti altına alınması yer almalıdır görüşü hakimdir.

Yeniden yapılanma projesi söz konusu olursa, araştırmalarımız göstermiştir ki, Alevi-Bektaşiler, Diyanet’tin yapısal düzeninde tüm din ve inanç gruplarının faaliyetlerinin, hak ve özgürlüklerini kullanışlarının, BM İnsan Hakları, BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

2 1 ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi düşünce, vicdan ve din özgürlüğü ile ilgili İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 18. Maddesinin genişletilmiş hali gibidir. Düşünce, vicdan, ve din özgürlüğü ile ilgili Birleşmiş Milletler Uluslararası Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin 18. Maddesi şu şekildedir: “*Madde 18- Düşünce, vicdan, ve din özgürlüğü 1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kendi tercihiyle bir dini kabul etme veya bir inanca sahip olma özgürlüğü ile, tek başına veya başkalarıyla birlikte toplu bir biçimde, aleni veya özel olarak, dinini veya inancını ibadet, uygulama, öğretim şeklinde açığa vurma özgürlüğünü de içerir. 2. Hiç kimse, kendi tercihi olan bir dini kabul etme veya inanca sahip olma özgürlüğünü zayıflatacak bir zorlamaya tabi tutulamaz. 3. Bir kimsenin dinini veya inancını açığa vurma özgürlüğü ancak kamu güvenliği, kamu düzeni, sağlık veya ahlak veya başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak amacıyla, hukuken öngörülen ve demokratik bir toplumda gerekli olan sınırlamalara tabi tutulabilir. 4. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, anne-babalar ile mümkünse vasilerin kendi inançlarına uygun biçimde çocuklarına din ve ahlak eğitimi verilmesini isteme özgürlüğüne saygı göstermeyi taahhüt ederler.*” Sözleşmenin tam metni için bkz.:<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/53-73.pdf> (Erişim Tarihi: 24 Ekim 2011)

vb. gibi eşitlik ve düşünce ve inanç özgürlüğü esaslarını kollayan prensiplere dayalı olarak faaliyet göstermelerini düzenleyen, müfettiş kurum niteliğinde oluşturulan bir “üst kurum” un yer alması konusunda uzlaşmaktadırlar. Bu üst kurumda görev alanların tarafsızlığı esas olmalı ve hukukçu ağırlıklı uzmanlardan oluşması önerilmektedir. Bu birimin çalışanlarının ve faaliyetlerinin devletçe desteklenmesi uygun bulunmaktadır.

Söz konusu üst kurumun denetiminde faaliyetlerini sürdürecektir alt birim ve tali yapılanmalar ise, tüm din ve inançların temsil edildiği, bu din ve inançlara mensup kişilere gerekli hizmetlerin sunulmasını (ibadet, dini bilgi konusunda destek, danışma konularında uzman bilgi desteği vb. gibi) düzenleyen birimler olarak işlev görmesi beklenmelidir. Bu durum kısaca, bugünkü Diyanet yapılanmasının eşitlik ve inanç özgürlüğü çerçevesinde yeniden düzenlenmesini içerir. Yapılan görüşmelerde varılan sonuçlara göre, söz konusu birimlerin maddi desteğinin cemaatlerce karşılanması veya eğer devlet desteği verilecekse, hepsine eşitlik prensibi güdülerek bir dağıtımda bulunulması esas alınmalıdır. Alt birimler (mesela Sünni, Alevi geleneğe bağlı birimler gibi) uzmanları aracılığıyla halktan gelebilecek soru ve sorunlara çözüm ve yanıtlar önerebilmelidir. Bu alt birimler, Din ve inanç görevlilerinin yetiştirilme ve denetlenmesini yapabilmeli, bu konuda çeşitli hizmetlerin sunulmasını da sağlamalı ve denetlemelidir. Böylece halkımız, Türkiye’de uygulama alanı bulunan bir inanç /din bilgisi açısından doğru bilgi ve hizmet edinebileceği adres konusunda da rahatlayacaktır inancı hakimdir. Bu da bir ihtiyaçtır.

Gerçekte Alevi-Bektaşî inancına göre Diyanet’in hiçbir inancı özellikle desteklememesi, hiçbir inanca kaynak aktarmaması uygun bulunmaktadır. Alevi-Bektaşîler laik bir devlete bu gözle bakmaktadırlar. Oysa Diyanet günümüzde en kabarık bütçeye sahip kurum haline gelmiştir. Varlığını bu şekilde sürdürecektse, o halde tüm inanç kurumlarına kaynak aktarması gerekmektedir, denilmektedir. Eşitlik açısından bu bir zorunluluktur. Yine de belirtmek gerekir ki, Alevi-Bektaşîlere sorduğunuzda çoğunluğunun görüşü inanç kurum-

larına gelenlerin, kendi kurumlarının kaynaklarını kendilerinin oluşturması yolundadır.

Özetle tekrarlamak gerekirse, Aleviler Bektaşiler açısından din ve inanç özgürlüğü ilkesi ve eşitlik prensiplerine uygunluk son derece önemlidir. Kendi gelenekleriyle ve inançlarıyla yaşamak istemektedirler. Diyanet gibi yurttaşlarının din ve inanç olgusunu düzenleyen bir kurum söz konusu olduğunda bu ilkelere uyularak yeniden yapılandırmaya gidilmesini olmazsa olmaz koşul olarak görmektedirler.

c. Din Eğitimi sorunu.

Diğer bir önemli konu “eğitim” konusudur. Türkiye’de din eğitim ve öğretimi, çok yönlü olarak sorunludur. Din ve inanç konusunda eğitim alabilmek her vatandaşın hakkı olduğu gibi buna yanıt verecek düzenlemeyi yapmak da devletin görevidir.

Devlet zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri konusundaki şikayetleri dikkate alarak, çözüm üretmelidir. Mevcut uygulamada dersin adı her ne kadar “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” olsa da, Alevi-Bektaşiler, dersin bir kültür ve ahlak dersi olarak değil, içerik itibarıyla Sünniliği esas alan bir din dersi olarak verildiğinden yakınmaktadırlar. Resimler, şiirler, konular, ibadete ilişkin bilgilere bakıldığında bu açıktır, denilmektedir. Alevilerin şikayetleri üzerine yapılan bazı yüzeysel değişiklikler ancak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Danıştay’ın mahkeme kararları sonrasında gerçekleşebilmiştir.

Örgün eğitim içindeki mecburi ders DİN KÜLTÜRÜ dersi olmalı, bir kültür olarak “Temel İslam Ortak Paydası”nın yanında bu dersin kapsamı “dünya dinler ve inanç tarihini sosyolojik-antropolojik açıdan” incelemeyi içermelidir. Dersi verenlerin de din tarihçileri, din sosyologları, din antropologları, felsefe, sosyal psikoloji vb. alanların mezunları arasından yetiştirilmesi önerilmektedir. Bu alt yapıyı alan ve tamamlayan öğrencilere ise SEÇMELİ ders olarak Sünni

veya Alevi-Bektaşî veya isteğe bağlı olarak diğer inanç alanlarına ilişkin din bilgisi dersi alabilme hakkı verilmesi uygun görülmektedir. Dinin esasları, detayları ve ibadet konularında genel bilgi bu seçmeli ders kapsamında verilme-lidir. Seçmeli dersin iğeriğinin planlanması ise yeniden yapılanan Diyanet'in ilgili alt birimlerinin gözetiminde olması önerilmiştir. Her inanç grubu kendi alanlarıyla ilgili seçmeli din ve inanç kültürü dersini ve muhteviyatını hazırlamak ve gözetimini yapmakla yükümlü olmalıdırlar. Ancak bu derslerin mecburi olmaması konusunda hiç bir tereddüt gösterilmemektedir.

d. Cemevlerinin İbadet Yeri Kabul Edilmeyişi Sorunu.

Cem evleri, hiçbir zaman caminin alternatifi olarak düşünülmemeli- dir. Cem evlerinin ibadet yeri olmadığı yolundaki söylemler Alevi vatandaşları ciddi bir biçimde rahatsız etmektedir. Bir toplumun kutsal dediği mekan, o toplum için kutsaldır. Haklı olarak Alevi-Bektaşiler de Cemevlerini kendi kutsal mekanları olarak gördüklerini belirtmektedirler. Cem evi onlar için Cem'lerin yapıldığı, semahların dönüldüğü, nefeslerin okunduğu kısaca ibadetin gerek- lerinin gerçekleştirildiği, gönüllerin arındırıldığı, birlik ve beraberliğin yücel- tildiği, toplumsal dayanışmanın sergilendiği, g lbankların okunduğu özetle, inançlarının gereklerinin yerine getirildiği mekanlardır.

Alevi Bektaşî inancının odak noktasını "cemler" oluşturmaktadır. Aleviler her fırsatta Cemlerin yapıldığı yerlerin ibadet yeri olduğunu vurgulamaktadırlar. Anadolu'nun bin yıllık tarihinde cemevleri değişik isimlerle adlandırılmıştır. "cemdami", "Babadami", "dedesofası", "meydan odası" olarak adlandırılan bu toplanma yerlerinin en eskilerine  zg n mimarileriyle 12. Yüzyıldan iti- baren Malatya'nın Onar Köyü'nde, Tunceli'nin Hacılı Köyü'nde, Amasya'nın köylerinde ve daha birçok şehirde rastlanmaktadır.

Aleviler, Cemevlerinin büyük kentlerde evler ve binalar arasına sıkışmış bir biçimde ve plansız bir yapılanma ile yapılmasının  n n n alınmasını iste- mektedirler. Bunun içinde, geleneksel dergah veya babadamı mimarisinin

geliştirilerek çevre düzenlemesiyle birlikte gerçekleştirilmesinin sağlanması temennileri arasındadır.

Şehirlerin imar planları yapılırken, kent mimarisi içerisinde, camilere, okullara ve benzeri sosyal donatı alanlarına yer verildiği gibi, düzenleme ortaklık payından cemevlerine de yer ayrılmasını istemektedirler. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yeniden yapılanmasıyla ilgili bölümde de önerildiği gibi ibadet yerlerine kaynak ayrılacaksa cem evlerinin de bu kaynaktan yararlandırılması gerektiğini savunmaktadırlar.

Son zamanlarda kamuoyunda basın yoluyla ve bazı politikacıların söylemlerinde Cemevlerinin yasal statüye kavuşmalarının önündeki engelin "Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Kanunun" olduğu ileri sürülmekte ise de, araştırmalarımız göstermiştir ki, yaygın Alevi-Bektaşî görüşleri bu yönde değildir. Bu yasa ile Cem evlerinin yasal statüye kavuşturulmaları arasında bir bağlam ve ilişki görmemektedirler.

**e- Alevi ve Bektaşîlerin kendi kültürlerine yönelik
bilgilendirilmeleri sorunu:**

Alan araştırmalarımız göstermiştir ki, uzun yıllar boyunca özgürce kültürlerinin ve inançlarının gereğini yaşayamamış olan Alevi ve Bektaşîler gördükleri toplumsal baskı korkusuyla inanç ve kültürlerini besleyecek ve yeni nesillere aktaracak etkinlikleri aleni olarak gerçekleştirememiş, inanç önderlerinin gelişmelerini sağlayamamıştır. Araştırmamızda, bu yüzden ortaya çıkan bazı kavram karmaşaları ve yetersiz ve yüzeysel bilgi ile yetinmek zorunda kalındığı ve bu durumdan son derece rahatsız olduklarını belirten pek çok veri alınmıştır. Görüşülen hemen herkes Alevi Bektaşî kültürüne ve inançlarına ilişkin doğru bilgilerle donatılmak istediklerini genç nesillerin bu bilgilerle yetişmesini arzu ettiklerini belirtmişlerdir.

F- ENSTİTÜMÜZ BİLİM KURULUNUN SAPTAMALARI :

a. Alevilik ve Bektaşilikle İlgili Yeterince Bilimsel Araştırma Yapılmamıştır:

En önemli sorunlardan biri budur. Konunun hem tarihsel, hem de sosyolojik boyutu vardır. Bu alandaki ilk bilimsel çalışmalar Batılı araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Konu ile ilgili yol haritası niteliği taşıyan bu tür çalışmaların ne ölçüde bilimsel olduğu ciddi olarak tartışılmış değildir. Osmanlı Devletinin son yıllarında Baha Sait Bey tarafından başlatılan ilk bilimsel araştırma kısmen Türk Yurdu Dergisinde yayınlandıktan sonra Türkiye’de de Alevilik ve Bektaşilik üzerine bilimsel çalışmalar başlamıştır. Bu bilimsel çalışmalar cumhuriyetin ilanından sonra bir yandan halk bilim araştırmaları içinde yoğunlaşarak devam ederken 1928 yılında kurulmuş olan Bektaşilik Tetkikleri Enstitüsü ile devam etmiştir. Başkanlığına Prof. Dr. Fuat Köprülü’nün getirildiği enstitü üç kitap çıkardıktan sonra çalışmalarına devam etmemiştir.

Çok sayıda yazılı kaynak halen kütüphanelerde incelenmeyi ve kamu oyuna açıklanmayı beklemektedir. Ailelerin elinde Anadolu’daki tarihi varlığımızın eşsiz belgesi olacak şecere ve beratlar henüz tam olarak bulunup, onarılarak kamu oyuna paylaşılamamıştır. Osmanlı Nakibü’l Eşraflık kurumu bilgi ve belgeleri Anadolu Aleviliğinin tanınmasında önemli bir yere sahiptir. Oysa bu bilgiler halen İstanbul Müftülüğü’nün arşivinde bulunmaktadır. 39 defterden oluşan bu arşivin bir bilim kurulu tarafından aslına uygun olarak incelenerek yayınlanması gerekmektedir.

Sözlü geleneğin derlenmesi için sosyolojik, kültürel ve folklorik çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bunların planlı, ciddi ve uzun soluklu yapılabilmesi için bilimsel yapılanmanın oluşturulması ve nitelikli bilim adamlarının burada görevlendirilmesi ayrıca, mali olarak desteklenmesi zorunludur. Bunun için Türkiye’de üniversite bünyesinde kurulacak bir enstitünün çalışmalar yapması uygun olacaktır. Bu çalışmalardan elde edilecek bilgi ve bulgular Alevili-

ğın tarihi, inancı ve edebiyatı hakkında tartışmasız kaynak özelliği taşıyacak, ayrıca kültürel varlığımızın önemli unsurlarının belirlenmesini sağlayacaktır. Araştırma merkezi yerine enstitü önerimizin sebebi ise araştırma merkezlerinin kendilerine ait özel bir bütçe ve kadrolarının olmamasıdır. Enstitüler kanunla kurulmakta, kendilerine ait kadroları, bağımsız bütçeleri bulunmaktadır. Enstitüler yüksek lisans ve doktora çalışması yaptrabilmektedirler. Alevilik-Bektaşilik’le ilgili sorunlar, Türkiye’nin genel sorunlarından bütünüyle bağımsız değildir. Konu hakkında bilimsel araştırmalar arttıkça, sorunun kökleri açıklığa kavuşacaktır. Bu doğrultuda atılması gereken somut adımlardan birisi Safevi Türk Devleti ile ilgilidir. Daha önce dikkat çektiğimiz “Çaldıran Seçilmiş Travması”, daha sonra yaşanan olumsuzlukların da katkısı ile bir tür “onur meselesi”ne dönüşmüştür. Çok yönlü olarak tarihle yüzleşmeden, geçmişimizle hesaplaşmadan bu konuda kalıcı çözüm üretmek mümkün değildir. Bu doğrultuda somut bir adım atılacaksa, Safevi Devleti’nin Cumhurbaşkanlığı Forsu’nda 17. yıldız ile temsili iyi bir başlangıç noktası olabilir.

b. Alevilik ve Bektaşilik Konusunda Bilgilendirme Çalışmaları Yeterli Değildir.

Aleviliğin tarihsel süreçleri ile ilgili bilgilendirici çalışmanın yapılması gerekmektedir. Bilgilendirici çalışmaların iki farklı boyutu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Sünni ve diğer inanç gruplarının bilgilendirilmesi ikincisi ise Alevi Bektaşi inançlı kimselerin bilgilendirilmesidir. Alevi ve Bektaşi olmayan kimselerin bilgilendirilmesi çok önemlidir. Çünkü yüzlerce yılın birikimi olan şehir efsaneleri ötekileştirici, dışlayıcı ve aşağılayıcı yanlış bilgileri içermektedir.

Bilgilendirmenin ikinci basamağı ise Alevi Bektaşi inançlı kimselere yönelik olmalıdır. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi tarihsel olayların getirdiği sıkıntılar sebebiyle Alevi Bektaşi inancını taşıyan bilgi ve belgelerin gün ışığına çıkmaması yüzünden Alevi Bektaşi inançlı kimseler kendi inançları hakkında

kaynağından doğru bilgilerle bilgilendirilmemişlerdir. Bu yüzden genellikle spekülâtif, birbiriyle çelişen, bir kısmı son derece yanlış bilgiler karşısında kalmaktadırlar. Bu bilgi bulanıklığı da toplumsal barışı önemli ölçüde etkilemektedir.

Enstitümüzün Almanya'nın yedi şehrinde yaptığı alan araştırmasında sorulardan biri de Alevi Bektaşî İnancı ile ilgili yeterince bilgilerinin olup olmadığı yolundadır. Bu soruya ankete katılanların % 31. Yeterince bilgilerinin olduğunu söylemiş, geri kalan % 69'u ise yeterince bilgisi olmadığını söylemiştir. Kendilerine sorulan verilen bilgilerin yeterli olup olmadığı yolundaki soruya katılanların %68'i hayır demişler, aldıkları bilginin sağlıklı olup olmadığı yolundaki soruya ise %63'ü sağlıklı bulmadıklarını söylemişlerdir.

Aynı durum Türkiye'de yapılan araştırmalarda da benzer sonuçları ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden öncelikle bilgilendirmede bilgilerin doğru olması, yeterli olması, olmazsa olmaz öncelikleri oluşturmaktadır. İkinci olarak da bilgilerin mutlaka güvenilir bir biçimde sunulması gelmektedir. Eğer bilgilerin kaynağına güvensizlik oluşmuşsa bu da bilginin hedef kitleye ulaşmasını engellemektedir.

Bilgilendirici çalışmaların güçlü bilimsel belgelere dayalı olarak yapılarak yorumlardan olabildiğince kaçınılmalıdır. Böylece toplum içinde kemikleşmiş bazı önyargıların ortadan kaldırılması mümkün olacaktır. Bunun için eski metinlerin orijinaleri, yeni harflere çevrilmiş biçimi, bugünkü dille yazılmış biçimleri ve İngilizceleri olmak üzere basılması, böylece yabancı bilim adamlarının da bu kaynaklardan yararlanmasının sağlanması gerekir.

c. Tanıtım Çalışmaları Yeterli Değildir.

Bu tür çalışmalara da özel önem gösterilmeli, yazılı, sözlü ve görsel basın bu konuda özendirilmeli, kültür bakanlığı sinema destek fonu Alevi Bektaşî inancının toplumun bütün fertlerini din, dil ve ırk açısından birbirinden ayırmayan

evrensel boyutlarını öne çıkaracak belgesel ve konulu filmleri desteklemeli, bu amaçla kısa, orta ve uzun vadeli bir bilgilendirme planı hazırlanarak uygulanmalıdır. Enstitümüz bu tür çalışmalara bilimsel destek vermeye hazırdır.

TRT'nin yaptığı belgesel çalışmalar için bir bilim kurulu ile kısa orta ve uzun vadeli Alevilik Bektaşiliğin önemli konularının anlatıldığı belgeseller ve diziler hazırlanması için çalışmalar yapılmalıdır.

d. Kutsal Ziyaret Yerlerinin Rekreasyonu Yapılmamıştır.

Alevi-Bektaşî kültürüne ilişkin pek çok kutsal ziyaret yeri geniş bir coğrafya içinde yer almaktadır. Anadolu'da kutsal ziyaret yerlerinin çok önemli bir kısmı sit alanı ilan edilmiştir. Bu kutsal ziyaret yerleri dergah, tekke, zaviye ve türbe vs.den oluşmaktadır. Tarihte çok önemli işlevleri olan bu yerlerin önemli bir kısmı harap haldedir. Bir kısmı zaman içinde tamamen yok olarak yörenin tarihi ve kültürü ile ilgili bilgiler silinip gitmektedir. Diğer bir kısmı ise yöresel sivil toplum örgütleri veya bazı hayırseverler tarafından yenilenmektedir. Bu yenilemeler sırasında da tamamen bilgi eksikliğinden kaynaklanan bir biçimde eski eserler tahrip edilmektedir. Bu tahribatın sonucu olarak da tarihsel ve kültürel değerlerimiz yok olmaktadır.

Bu merkezlerin restorasyonları çevre düzenlemeleri nitelikli uzmanlar tarafından yapılmalı, tarihsel doku zedelenmemelidir. Tarihçelerini ve önemlerini anlatan bir yazının bazı örneklerde olduğu gibi piriç veya mermer plakalar üzerine yazılarak ziyaretçilerin bilgilendirilmesi sağlanmalıdır. Bu işlem yapılırken verilen bilgilerin doğruluğu çok önemlidir. Bazen yörede her hangi birine sorularak elde edilen bilginin kullanılmasından doğan yanlış ve hurafeler içeren tabelaların konulduğu gözlenmiştir. Bunların ayıklanarak, bu işlemin bilimsel bir dayanakla desteklenmesi gerekmektedir. Daha sonra bu mekanların korunma ve kullanımlarının yörelerdeki sivil toplum örgütlerine devredilerek elektrik, su, bakım ve onarım giderleri gibi kurumsal giderlerinin devlet tarafından karşılanması önerilmektedir. Bunun için de her hangi bir yasal veya

yapısal düzenlemeye gerek yoktur. Bu uygulamalar kırsal alanı daha cazip hale getirerek inanç turizminin gelişmesine sağlayacaktır.

Sivil toplum örgütlerinin bu kutsal ziyaret yerlerini yönetmelerinin devlet kontrolünü zayıflatacağı yolundaki bazı kaygılar doğru değildir. Çünkü sivil toplum örgütleri içişleri bakanlığı tarafından denetlendiği gibi kutsal ziyaret yerleri de hem Vakıflar Genel Müdürlüğü, hem de kültür bakanlığı tarafından amacına uygun kullanılıp kullanılmadığı konusunda sürekli denetlenebilmektedir.

Tarih boyunca kültürler arasında barış köprüleri oluşturmuş olan Bektaşî derişlerinin Balkanlardaki kültürel miraslarının korunarak yaşatılması için diplomatik, siyasi ve kültürel girişimlerde bulunulmalıdır. Buralardaki Osmanlı vakıf arazilerinin yeniden amacına uygun olarak kullanılabilmesi için gerekli hukuki adımlar atılmalıdır. Bu amaçla Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunan belgelerin bir an önce düzenlenmesinin yapılarak kamuoyu ile paylaşılması bu alanda önemli bir boşluğu dolduracaktır.

Her yıl geleneksel olarak 16 Ağustos'ta yapılan Hacı Bektaş şenliklerinin uluslararası kültür ve inanç festivali olarak düzenlenmesinde devlet imkanlarının seferber edilmesi ve uluslar arası platformda tanıtılması ve bu merkezin Dünya Alevi ve Bektaşîlerinin Merkezi olma konumunun hassasiyetle korunması gerekmektedir. Hacı Bektaş ilçesinin inanç ve kültür bakımından evrensel bir çekim merkezi haline gelmesinin yalnız inanç turizmi açısından değil stratejik bir önemi de bulunmaktadır.

e. Birlik ve Beraberliği Destekleyici Çalışmalar Eksiktir:

Toplumdaki birlik ve beraberliği besleyen ve geliştiren bütün ortak değerler sürekli ön plana çıkarılmalı, ayrımcılığı ve ötekileştirmeyi özendiren tutum ve davranışlardan titizlikle kaçınılmalıdır. Kaçınılması gerektiği yolunda kamu spotları yapılmalıdır. Önyargılar içeren ve gerçeklere dayanmayan incitici söy-

lemlerin tüm yayınlardan taranarak çıkarılması sağlanmalıdır. Çocukların küçük yaşlarda eğitimlerinden başlayarak hangi inanç ve görüşte olursa olsun birbirlerine sevgi ve hoşgörü ile yaklaşmalarını sağlayacak projeler geliştirilmeli ve desteklenmelidir.

Toplumsal alanlar, sokaklar, caddeler, köprüler vb. gibi yerlere verilecek isimlerde toplumun tümünün hassasiyeti gözetilmelidir. Örneğin, olumlu bir adım olarak 3. Köprüye verilen Yavuz Sultan Selim ismi yerine Yunus Emre gibi tüm toplumu kucaklayan isimler seçilmelidir.

f. Ortak Kültür Değerlerimiz Yeterince Korunmamaktadır:

Hıdırellez, Nevruz ve benzeri ortak kültür değerlerimizin tespit edilerek bütün toplum tarafından kutlanması için özel çalışmaların yapılması teşvik edilmelidir. Çünkü bu değerler Selçuklu ve Osmanlı döneminde geniş halk kitleleri tarafından birlik ve beraberlik ruhu içinde kutlanmış toplumsal dinamizmi güçlendiren kültür varlıklarımızdır. Anadolu'da hemen hemen her ilçede ve ilde "*Hıdırlık Tepe*" vardır. Bu "*Hıdırlık Tepeler*" genellikle mesire yerleri olarak kullanılmaktadır ve Hıdırellez kutlamaları buralarda yapılmaktadır. Hıdırlık tepelerin yeniden amacına uygun bir biçimde düzenlenmesi, kültürel etkinliklerin resmi protokol olarak değil geniş halk katılımı ile yapılması özendirilmelidir.

Kerbela olayı Alevi-Bektaşî geleneğinde Hz. Muhammed'in Ehl-i Beytinin zulme karşı duyduğu derin hüznü simgelemektedir. İmam Hüseyin mazlumların simgesidir. Kerbela'yı anma törenlerinde İmam Hüseyin'den günümüze tüm mazlumlar için ağıtlar yakılır, zalimlerin zulmünden kaçınmak gerektiği vurgulanır. Günümüzde de zulüm gören ve mazlum durumunda bırakılanlar vardır. Kerbela ile simgeleşen bu anma döneminde Alevi ve Bektaşîler tüm zamanların mazlumlarının yanında olduklarını onların acılarını paylaştıklarını ve tüm zamanların zalimlerine karşı olduklarını, zulme son verilmesi gerektiğini bir kez daha hatırlatırlar. Amaç, barışçıl ve huzurlu bir dünyada hep bir-

likte yaşayabilmektedir. Muharrem gelenekleri bu açıdan önemlidir. Kerbela'yı doğru olarak anlatmak ve anlamak toplumda yer etmiş yanlış kutuplaşmalar-dan korunmayı sağlayacaktır.

Yeni Kerbelaların oluşmasını önlemenin yolu, Kerbala'yı doğru okumaktan geçer. Kerbela'yı doğru anlamayı başardığımızda, İşlam dünyasının her yeri-nin niçin Kerbela'ya dönüştüğünü daha iyi değerlendirebiliriz. Geçmişte yaşa-nan acı tecrübeleri doğru anlayamayanlar, onların benzerlerini tekrar tekrar yaşarlar.

G- SONUÇ:

Alevi-Bektaşı inancı ve kültürü İşlam dünyasına zenginlik kazandıran, bireyin nefsine hakim olmasıyla başlayıp,  ğ tleri, gelenek ve görenekleriyle  zg r ve herkese saygılı, barışcıl ve erdemli insanı oluşturmaya çalışan bir bakış açısına sahiptir. 13. Yüzyılın Anadolu'sunda şekillenmesini etkinleştiren bu yorum tarih sürecinde çeşitli nedenlerle baskı altında tutulmuş ve kültürel değerlerini ve inancını özgürce yaşayamaz hale gelmiştir. Alevi ve Bektaşiler haklı olarak bazı beklentiler içindedirler. Bunlar, öncelikle yönetici kadrolar tarafından, " vey evlat" statüsünden çıkarılıp, eşitlik prensibiyle muhatap alınmaları, kendilerine artık vaatlerde bulunulması yerine gerçekleştirilen ey-lemlerle yaklaşılması ve ötekileştirmeye yönelik yıpratıcı söylem kullanmak-tansa yapıcı ve kucaklayıcı olunmasını beklemekle başlamaktadır.

Diyanet kurumunun bozulan ve ayırıcı yapısının mutlaka eşitlikçi ve  zg r-l k  ilkeler doğrultusunda yeniden yapılanması, kendileri için kutsal kabul edilen Cemevlerinin ibadethane statüsüne alınması, din dersi mevzuatının Alevi-Bektaşilerin de istekleri göz önüne alınarak yeniden gözden geçirilmesi, Alevi-Bektaşilerin gerek inançlarının gereklerini gerekse bilgi donanımlarını doğru kaynaklarla zenginleştirecek  nlem ve olanakların sunulması belli başlı istekleri arasında yer almaktadır.

Alevi Bektaşî Kültür Enstitüsü Bilim Kurulu olarak bu raporla Alevi ve Bektaşîlerin yöneticilerden ve yönetim sisteminden beklentilerini özlü bir şekilde dile getirmeye çalıştık.

